

КПК України нормою «Юридична допомога правничим повіреним».

Правничим повіреним може виступати як адвокат чи його помічник, так і інший фахівець у галузі права, стосовно яких немає передбачених законом підстав для відводу від участі у справі.

Савіщенко Вікторія Миколаївна,
декан юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ОСВІТИ ТА НАУКИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні роль системи освіти та науки постійно зростає у політичному, економічному, соціально-культурному та науково-технічному розвитку України. У зв'язку з цим відбувається розробка та впровадження найефективніших методів, засобів щодо реформування освіти та науки України, досягнення міжнародних стандартів, виходу на новий якісний рівень розвитку. Успішне досягнення таких цілей залежить більшою мірою від управлінців нашої держави, які реалізують державну політику у сфері освіти та науки. Державна політика виступає певним чином головним засобом задоволення та впорядкування суспільного життя і має бути спрямована на постійний розвиток, удосконалення, підвищення рівня життя, забезпеченні стійкості та стабільності суспільних відносин.

Проблема державної політики у сфері освіти та науки неодноразово ставала предметом наукового дослідження багатьох вчених, зокрема Н. Анкіфієвої, Г. Балихіна, С. Белякова, О. Дем'янчука, Г. Дорохової, А. Гуржія, В. Гапона, В. Журавського, І. Іванюка, В. Кукліна, Є. Краснякова, В. Лазарева, В. Лугового, В. Огаренка, В. Сирих, О. Смоліна, А. Тамма та ін. Але говорити, що дана проблема цілком знайшла своє остаточне вирішення, ще не можна. Багато аспектів потребують подальшого поглибленого вивчення з метою розуміння процесів, методів, засобів, які вона використовує у сфері освіти та науки. Питання теоретичного визначення державної політики у галузі освіти є більш дослідженим, ніж аналогічне питання щодо науки. Державна політика у галузі науки досліджена здебільшого стосовно засад її практичної реалізації та економічної ефективності. Натомість питання державної політики у галузі освіти є предметом численних наукових робіт різного обсягу та глибини дослідження. Це цілком природно, оскільки наукова діяльність значно більше інтегрована в економічне життя, ніж освіта: остання покликана створювати базис для наукового розвитку, натомість перша є втіленням результатів освіти у практичне життя суспільства і вимагає не теоретичного визначення, а практичної реалізації.

У науковій літературі існує чимало визначень поняття «політика», «державна політика», «державна політика у сфері освіти», «державна полі-

тика у сфері науки», які розкривають сутність різних аспектів зазначених понять. Політика (грец. політика – державні або суспільні справи) – система цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у сфері внутрішнього і зовнішнього життя [1, с. 652]. С. Ожегов визначає політику як діяльність державної партії або громадської групи у сфері внутрішньодержавних або зовнішніх стосунків, спрямовану на захист своїх класових інтересів, здійснення класових завдань цієї держави, партії, громадської групи, політико-концентроване вираження економіки [2, с. 503]. Отже, політика – це насамперед сфера діяльності стосовно реалізації системи цілей та завдань певної держави у сфері внутрішнього і зовнішнього життя.

Однак поняття політики є досить широким та абстрактним. Як зазначають деякі вчені, політика завжди являє собою певну форму суспільної діяльності. Вона виникає і реалізується не сама по собі, а як діяльність певних політичних суб'єктів. Оскільки ж держава є поняттям перш за все політичним, більш того, саме вона є головною рушійною силою політики, остільки виступає найважливішим суб'єктом останньої, то і державну політику можна визначити як політичну діяльність держави та її органів [3, с. 11]. Р. Роуз зазначає, що державна політика – це тривала серія більш-менш відповідальних дій та їх узгодження з метою прийняття конкретного рішення [4]. За визначенням В. Тертичка, державна політика – це відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність (бездіяльність) державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства [5]. Дане визначення підкреслює, що це діяльність щодо певної проблеми або сукупності проблем. Не можемо цілком підтримати автора, оскільки це не проблеми, а певні завдання та цілі держави стосовно удосконалення різних сфер внутрішнього та зовнішнього життя держави.

Сам термін «державна політика у сфері освіти» почав широко використовуватися в літературі в 1960–1970-х роках, коли розвиток освіти та науки почали розглядати як головний, пріоритетний чинник економічного та соціального розвитку країни. Як зазначає В. Полонський, «державна політика у сфері освіти – політика, в основі якої лежить принцип пріоритетності питань освіти, недопущення створення й діяльності політичних організацій та релігійних рухів у державних і муніципальних освітніх закладах, органах управління. Організаційною основою державної політики є програми розвитку освіти, що приймаються найвищим органом законодавчої влади» [6, с. 32]. На думку С. Белякова і В. Кукліна, «освітня політика – це складова частина політики держави, сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів розвитку освіти» [7]. І. Налетова зазначає, що «освітня політика – це діяльність держави стосовно функціонування та розвитку системи освіти. Розробка освітньої політики ґрунтується на всебічному аналізі, метою якого є виявлення та порівняння можливих варіантів політики. Прийнята освітня політика встановлює пріоритетні напрями для фінансування, управління, планування системи освіти та контролю за нею» [8]. «Державна політика у галузі освіти (освітня політика держави) – це цілеспрямована діяльність

державних органів щодо забезпечення права кожного на освіту, що досягається завдяки забезпеченню функціонування та розвитку освітньої системи» [9, с. 109]. «Державна освітня політика є системою дій щодо реалізації в суспільстві затвердженої органами державної влади і схваленої громадською думкою концепції освіти» [10, с. 11].

В 1997 році вчені Тейлор, Різві, Лінгард і Генрі спробували надати основні характеристики освітньої політики, зокрема: а) політика має багато вимірів, тобто політику розробляють зацікавлені групи, які різняться наявністю влади і впливовістю; б) політика – це значно більше, ніж просто текст, тобто багато аспектів освітньої політики не відображаються в офіційних документах; в) політичні рішення – це виключно державна справа, тобто держава повинна насамперед відображати інтереси суспільства; г) політика ґрунтується на певних цінностях; д) політика існує в контексті: історичному, соціальному, економічному, культурному; е) впровадження політики ніколи не буває прямим, тобто необхідна напружена і часто болюча робота з усіма гравцями на освітній арені; ж) освітня політика взаємодіє з політикою в інших галузях; з) політика має навмисні та ненавмисні наслідки [11].

Очевидним результатом досліджень державної політики у сфері освіти є вироблення спеціальних понять державної освітньої політики та освітньої політики. Погляд на співвідношення цих понять у дослідників різний. Деякі їх ототожнюють, дотримуючись позиції, що «освітня політика – це складова частина політики держави, сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів розвитку освіти» [7, с. 10]. Водночас інші автори зазначають розбіжність цих понять. Наприклад, В. Савельєв, спираючись на досвід численних досліджень у політичній науці, визначає поняття «державна освітня політика» та «освітня політика» як співвідношення частини і цілого [12, с. 83]. Він зазначає, що політика у сенсі політичної волі та політичної діяльності на даний час у політичній науці не ототожнюється з державою, а включає у себе усі інституції громадянського суспільства. Тобто в цьому значенні освітня політика – це діяльність усіх суб'єктів суспільних відносин щодо забезпечення функціонування системи освіти у суспільстві. В той же час державна освітня політика – «це цілеспрямований, відносно стабільний офіційний курс уряду, спрямований на забезпечення функціонування системи освіти» [13, с. 9]. З цього приводу С. Клепко зазначає, що існує освітня політика взагалі як явище, якому можна дати визначення, а подальше її уточнення (державна, громадська, регіональна тощо) залежить від суб'єкта, який здійснює цю політику [14, с. 39].

Звичайно, більш корисним є погляд на ці поняття як на нетотожні, оскільки дозволяє поглибити та розширити предмет дослідження, долучити до нього інституції не лише державного управління, але і громадянського суспільства. Також усвідомлення нетотожності цих понять створює ідеологічний базис для відстоювання учасниками суспільних відносин права брати в освітній діяльності рівну участь із державою, сприяє розвитку відносин, притаманних для громадянського суспільства, так би мовити, «розкриває» освітню галузь для громадських ініціатив.

Однак вказане вище про державну освітню політику є справедливим і для політики у сфері науки. Сьогодні наукова діяльність, фундаментальні наукові дослідження неможливі в Україні без участі держави, у сенсі як ініціативи, так і матеріально-фінансової підтримки. Отже, основою розвитку наукової та науково-технічної діяльності є саме державна політика у сфері освіти. «Науково-технічна політика – це політика держави щодо формування умов, сприятливих для ефективного науково-технічного розвитку країни, зокрема цілі, форми та методи діяльності держави у науково-технічній сфері» [15]. «Науково-технічна політика – це система цілеспрямованих заходів, які сприяють всебічному розвитку науки та техніки» [16, с. 217]. Закон України «Про науково-технічну інформацію» визначає основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації в інтересах науково-технічного, економічного і соціального прогресу країни.

З наведених визначень можна бачити, що дослідники намагаються, з одного боку, якомога точніше відобразити сам процес державної освітньої політики та політики у сфері науки, з іншого – сформулювати та врахувати основне завдання політики у сфері освіти та науки. Узагальнюючи зазначені підходи, спираючись на положення теорії адміністративного права, чинних норм законодавства, державну політику у сфері освіти та науки визначаємо як врегульовану законодавством комплексну цільову діяльність державних інституцій щодо функціонування, постійного розвитку та удосконалення системи освіти і науки в Україні з метою задоволення актуальних та перспективних потреб суспільства у збереженні й примноженні інтелектуального та культурного багатства, у формуванні, примноженні та ефективному використанні наукового та науково-технічного потенціалу. Державну політику у сфері освіти та науки охарактеризуємо як таку, що: а) здійснюється державним апаратом, органами державної влади, розробляється зацікавленими групами, які мають владу; б) є найважливішою складовою внутрішньої і зовнішньої політики держави; в) ґрунтується на певних цінностях, пріоритетах, засадах; г) передбачає не тільки розроблення документів, стратегій, планів, програм, але насамперед діяльність державного апарату з високим рівнем стратегічного мислення; д) охоплює багато різних аспектів у сфері освіти та науки, тому повинна враховувати різні аспекти політичного, економічного, соціального, культурного розвитку суспільства. Необхідно підкреслити з цього приводу, що поняття «політика у сфері освіти та науки» і «державна політика у сфері освіти та науки» можна вважати тотожними, оскільки держава є не лише наймогутнішим суб'єктом у цій сфері, але на даній стадії розвитку також і головним розробником та виконавцем державної політики, джерелом коштів для реалізації більшості програм у цих сферах.

1. Великий енциклопедичний юридичний словник. За ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Юридична думка, 2007. 992 с.

2. Ожегов С. И. Словарь русского языка. М. : Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1953. 746 с.

3. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: навч. посібник. Кол. авт.; за заг ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. К.: Вид-во УАДУ, 2000. 232 с.

4. Anderson James E. Public-making. In introduction. Houghton Mifflin Company, 1994. 321 p.
5. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття. Відп. за випуск С. С. Павловський. К.: Райдуга, 1994. 61 с.
6. Полонский В. М. Словарь понятий и терминов по законодательству Российской Федерации. М.: Московский ин-т развития образовательных систем, 1995. 58 с.
7. Куклин В. Ж., Беляев С. А. Системные аспекты образовательной политики и управления образованием. *Университетское управление*. 2010. № 326. С. 10–23.
8. Налетова И. В. Образовательная политика в области образования. TSUTMB. URL: <http://www.tsu.tmb.ru>
9. Валеев Р. Г. Освітнє право України: навч. посібник. Луганськ, 2011. 287 с.
10. Журавський В. С. Вища освіта як чинник державотворення і культури в Україні. К.: Ін Юре, 2003. 416 с.
11. Taylor S., Rizvi F., Lingard B., Henry M. Education Policy and the Politics of Change. London: Routledge, 1997.
12. Савельев В. Проблемне поле освітньої політики в Україні. *Філософія освіти*. 2005. № 2. С. 78–94.
13. Гальперіна В. О. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук. К., 2003. 17 с.
14. Клепко С. В. Філософія освіти в європейському контексті. Полтава: ПОШПО, 2006. 328 с.
15. Державна науково-технічна та інноваційна політика, її сутність, цілі й принципи. URL: <http://library.if.ua/book/72/5273.html>.
16. Ресурсы инноваций: организационный, финансовый, административный: учеб. пособие для вузов. Под ред. И. П. Николаевой. М. : ЮНИТИДАНА, 2003. 352 с.

Добробог Людмила Миколаївна,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії соціологічного моніторингу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО І ПРИВАТНОГО ПРАВА

Інтенсивний розвиток системи права протягом останніх десятиліть вносить певний дисбаланс у традиційну схему розташування елементів цієї системи, вказує на «розмивання» чіткої межі між публічним і приватним правом. Проте з'ясування дійсних основ публічного і приватного права є надзвичайно важливим, особливо для законодавчої зокрема і правотворчої загалом діяльності, і в подальшому для ефективної правозастосовної діяльності.

Питання поділу права на приватне і публічне, юридична природа останніх, співвідношення, критерії розмежування, взаємодія та взаємовплив доволі активно розглядаються у вітчизняній і зарубіжній юридичній науці. Зокрема слід згадати таких дослідників вказаних питань як Банчук О., Борисевич С., Бублик В., Гончарук О., Дорохін С., Дронів Б., Знаменський Г., Ільїна О., Ковальчук А., Макух О., Мамутов В., Тихомиров Ю., Худяков А., Черепакін Б., Шабунін А., Шаптало Н. та ін. Водночас, незважаючи на велику кількість праць, питання ро-